

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
Плющ Валентини Анатоліївни «Динаміка адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 - «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 054 - «Соціологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Глобальна інтенсифікація міграційних переміщень, урізноманітнення їх форм і типів, етнонаціонального та соціального складу мігрантів вкрай ускладнюють процеси адаптації прибулих до життя в країнах призначення та забезпечення безконфліктного розвитку суспільств, що приймають. Тому наукові пошуки в царині інтеграції мігрантів вкрай важливі для розроблення адекватних політичних рішень, спрямованих на досягнення суспільної єдності. Тим більше, що наразі перед Українською державою стоїть непросте завдання створення умов для повернення на Батьківщину щонайбільшої кількості громадян, які в результаті російсько-української війни шукали притулку за кордоном. Політика заохочення повернення потребує глибокого розуміння механізмів адаптації наших співгромадян до життя в зарубіжних державах, чинників, які на неї впливають і визначають вибір мігрантів щодо повернення чи залишення за кордоном. З другого боку, депопуляція, еміграція та старіння населення України обумовлюють дефіцит працівників, який в перспективі може надолужуватися за рахунок прибуття трудових мігрантів з-за кордону, що обумовить потребу у формуванні політики їхньої інтеграції в українське суспільство, яка на сьогодні практично відсутня. Тому тема дисертаційного дослідження В.А. Плющ «Динаміка адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі» є актуальною і для теорії, і для практики. Водночас, на нашу думку, у формулюванні теми було б варто чіткіше окреслити період дослідження, оскільки, поняття сучасних міграцій є доволі неконкретним.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, свідчать про фаховість дисертантки, вільне володіння значним теоретичним та фактичним матеріалом, що забезпечено вивченням та узагальненням численних робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, опрацюванням, як свідчить бібліографія дослідження, близько трьохсот наукових праць.

Перші два розділи роботи присвячено ґрунтовному аналізу, узагальненню та систематизації низки основних теоретико-методологічних підходів до проблем адаптації мігрантів в іншопольованому середовищі. Тут висвітлено генезу формування та надано авторське розуміння понять

1942204006

адаптації та адаптаційних стратегій, інших важливих для розкриття теми дослідження термінів та понять, проаналізовано етапи адаптації, її хвилеподібний характер, класифіковано положення щодо основних мікротамакrorівневих факторів впливу на адаптацію мігрантів. На основі вивчення соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів, сформульованих за результатами численних емпіричних досліджень, що проводилися в різних мігрантських спільнотах в багатьох країнах світу, виділено основні з них, проведено їх порівняльний аналіз та оцінено релевантність.

За результатами власного емпіричного дослідження, викладеними у третьому розділі дисертації, запропоновано авторську соціологічну модель адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі, що базується на виділенні двох вимірів соціальних факторів адаптації: ціннісних орієнтацій і соціальної інклюзії до приймаючого середовища. В центрі аналізу зв'язок між адаптаційними стратегіями та етнічно релігійною належністю мігрантів з України в Ізраїлі, а також залежність адаптаційних стратегій від міграційної політики Ізраїлю, що характеризується диференційованим підходом до різних груп прибулих. Відтак значну частину третього розділу присвячено висвітленню міграційної політики Ізраїлю та її трансформації протягом 1991-2024 років.

Для збору емпіричного матеріалу авторка використала якісну методологію, особисто провела 202 напівструктурованих інтерв'ю. Аналіз адаптаційних стратегій мігрантів здійснювався за сімома групами, на які респондентів було розподілено за етнічною та релігійною належністю, строком проживання в Ізраїлі, правовим статусом. З'ясовано, що стратегії адаптації в окремих групах мають свої особливості і відрізняються одна від одної, що підтверджено численними цитатами з інтерв'ю, які засвідчують обґрунтованість висновків, зроблених в процесі аналізу.

Таким чином, завдяки належному теоретичному та методологічному підґрунтю, системному аналізу емпіричного матеріалу результати дослідження В.А.Плющ видаються цілком обґрунтованими, що підтверджує також їх апробація на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, публікація наукових праць дисертантки.

Новизна представлених у дисертації наукових результаті

Найбільш вагомим внеском В.А. Плющ в наукове розуміння адаптації мігрантів в іншокультурному середовищі є запропонована нею на основі аналізу та порівняння розроблених попередниками соціологічних моделей адаптаційних стратегій авторської моделі (стор.74-76), що базується на двовимірному підході до оцінки детермінант адаптації, а саме ціннісних орієнтацій та соціальної інклюзії. Авторкою виділено 5 адаптаційних стратегій мігрантів: 1) асиміляції, 2) ціннісної інтеграції, 3) інклюзивної інтеграції, 4) мультикультуралізму та 5) сегрегації.

В результаті оригінального та самостійного емпіричного дослідження (розділ 3.2), виявлено залежність між адаптаційними стратегіями, сформованими українськими мігрантами в Ізраїлі, та їхньою етнічною та релігійною належністю, часом прибуття, правовим статусом, подальшими планами, а також міграційною політикою Ізраїлю протягом 1991-2024 років. З'ясовані адаптаційні стратегії окремих груп мігрантів, які відрізняються за своїми характеристиками, та вплив на них етнонаціонального устрою ізраїльської держави, яка заохочує репатріацію юдеїв, проте вкрай ускладнює, майже унеможлиблює повноцінну інтеграцію в ізраїльське суспільство мігрантів-неюдеїв. Результати дослідження збагачують українську міграціологію та можуть бути використані в подальших дослідженнях процесів адаптації мігрантів.

Збагаченню наукового інструментарію досліджень адаптаційних процесів слугують запропоновані В.А.Плющ удосконалені соціологічні визначення понять адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі та адаптаційних стратегій мігрантів, систематизація теоретичних інтерпретацій щодо основних етапів адаптації мігрантів (стор. 100-102), класифікація факторів впливу на процеси адаптації мігрантів мікро- та макрорівнів (стор.103).

Наукова та практична цінність отриманих результатів

Результати і висновки дисертаційного дослідження можуть бути застосовані як теоретико-методологічне підґрунтя для подальших теоретичних та емпіричних досліджень процесу адаптації мігрантів, а також бути врахованими при удосконаленні державної міграційної політики та розробленні практичних заходів з її реалізації, спрямованих як на створення умов для повернення українських біженців війни на батьківщину, так і на забезпечення інтеграції іммігрантів з-за кордону в українське суспільство. Вони також знайдуть використання при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми сучасної соціології», «Соціальна політика», «Соціологія міграцій» тощо.

Рівень виконання поставлених наукових завдань та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Здобувачка продемонструвала належне опанування методології наукової діяльності, широке знання як вітчизняної, так і зарубіжної наукової літератури, своє вміння збору та інтерпретації емпіричного матеріалу.

Мета і завдання дослідження сформульовані чітко та логічно, що дало змогу авторці окреслити межі наукового пошуку, логічно побудувати структуру роботи, послідовно викласти теоретичний та фактичний матеріал. Мета роботи, яка полягає в соціологічній концептуалізації детермінант та особливостей адаптаційних стратегій українських мігрантів у іншокультурному середовищі Ізраїлю, досягнута. Зроблені висновки відповідають поставленим завданням.

Структура та оформлення дисертації

Структура дисертації логічна і послідовна. Текст викладений і оформлений у відповідності до вимог Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації (зі змінами від 12.07.2019 р.) та за змістом відповідає п.6 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 – із змінами, внесеними за Постановою КМУ №507 від 03.05.2024 р.

Повнота викладу результатів дисертації в наукових публікаціях

Результати дослідження В.А.Плющ висвітлені у 13 наукових працях, серед яких 4 статті у наукових виданнях України категорії «Б», затверджених МОН, як фахові з соціології, 3 статті – в інших фахових виданнях, 6 тез доповідей та матеріалів науково-практичних конференцій. Опубліковані матеріали відповідають вимогам, встановленим відповідними нормативними документами, відображають основні положення дисертаційного дослідження та засвідчують самостійність наукового пошуку здобувачки.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності в тексті дисертації і наукових публікаціях, які висвітлюють основні результати дослідження, не виявлено.

Зауваження та побажання

Попри загальне позитивне враження від дисертаційної роботи В.А. Плющ необхідно вказати на деякі її недоліки, положення, що потребують уточнення, і висловити пропозиції щодо подальших досліджень.

У розділі 1.1. «Теоретичні підходи щодо адаптації мігрантів у рамках соціології міжнародної міграції», де авторкою подаються визначення понять міграції, її типів (стор.14-16), варто було доповнити огляд визначень, що належать різним науковцям, авторським їх розумінням, зосередитися на тих термінах, які використовуються в дисертації. Наприклад, в ході емпіричного дослідження авторка виділяє групу респондентів-біженців, проте визначення вимушеної міграції, а також біженців, шукачів притулку, переміщених осіб в тексті відсутні, водночас в деяких фрагментах тексту вона використовує їх як тотожні, що викликає питання щодо правового статусу осіб, про які йдеться.

Потребують уточнення також і інші терміни, ключові для розкриття теми. Зокрема, для даного дослідження важливим є поняття етнічної міграції, однак такий тип міграції не згадується, хотілося б також отримати пояснення, хто такі «світські юдеї» та «релігійні юдеї», за якими критеріями авторка розподіляє мігрантів на відповідні групи.

Про потребу ретельнішого використання термінів свідчать також прикрі редакційні вади написаного в цілому гарною мовою тексту. Наприклад, на стор.145 йдеться про добровільну депортацію, хоча депортація це завжди примусова акція, у відповідності до міжнародно-правових документів потрібно говорити про добровільне повернення, на стор. 134 авторка використовує термін «напівлегальні мігранти», хоча такий правовий статус в принципі неможливий, очевидно йдеться про мігрантів у нерегульованому становищі.

Враховуючи глибоку обізнаність авторки щодо теоретичних напрацювань з питань адаптації мігрантів до іншокультурного середовища, що доводить зміст розділу 1.2. дисертації «Стратегії адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі: основні соціологічні визначення та конструкти», прикрим упущенням видається відсутність авторської оцінки концепту інтеграції. Хоча термін «інтеграція» широко використовується в дисертації, залишається незрозумілим, чи ототожнює авторка адаптацію та інтеграцію, чи вона вважає інтеграцію частиною або формою адаптаційного процесу. Наприклад, на стор.106 і далі у тексті вона називає Індекс політики інтеграції мігрантів - MIREX - індексом політики адаптації та інтеграції.

Враховуючи, що інтеграція мігрантів є не тільки предметом численних наукових досліджень, а й політичним пріоритетом більшості країн, які приймають мігрантів, було б важливо уточнити авторське розуміння цього поняття, його співвідношення з поняттям адаптації, асиміляції, трансміграції, мультикультуралізму тощо.

Термін «мультикультуралізм» використовується в дисертації і для характеристики політики низки держав щодо співжиття мігрантських спільнот та місцевого населення, і для означення однієї із стратегій адаптації мігрантів. Враховуючи критику, якій ця політика піддавалася на тлі міграційної кризи в Європі 2015-2016 років, про що авторка згадує в тексті дисертації, варто було б приділити увагу науковим пошукам нових підходів до проблеми, зокрема теорії та практиці інтеграції та мультикультуралізму.

У розділі 2.2. авторка наводить приклади окремих держав, для яких типовими, на її думку, є певні підходи до адаптації мігрантів. Зокрема, на стор. 113-115 йдеться про політику Франції, як класичного прикладу політики асиміляції, з чим складно погодитися, тим більше, що термін асиміляція в політичному дискурсі зазвичай має негативну конотацію. Нагадаємо, що на міграційну політику Франції визначальний вплив справляє республіканська традиція. Це батьківщина прав людини і перша в світі країна, де в конституції була зазначена готовність надавати притулок біженцям з-за кордону, які переслідувалися як борці з тиранією. Етнічна чи релігійна належність віднесені до сфери приватного життя, тоді як для держави люди – це передусім громадяни. Причому доступ до натуралізації у Франції набагато простіший, ніж в більшості країн ЄС: щороку новими громадянами стають до 100 тис. іммігрантів, тобто отримують всю повноту прав, як і корінне населення. Проблема, однак, виникає у зв'язку з

реальними можливостях реалізації цих прав, що залежить не стільки від етнічних характеристик, скільки від соціального становища мігрантів, здебільшого на найнижчих щаблях суспільства.

У розділі 3, присвяченому викладу результатів емпіричного дослідження адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі, варто було б навести детальніші статистичні дані щодо обсягів, динаміки, етнічного складу та інших характеристик мігрантів з України в Ізраїлі, які протягом доволі тривалого періоду дослідження (1991-2024 роки) постійно змінювалися. Попри всю умовність міграційної статистики, яка зазвичай є неповною і недеталізованою (так, після 2005 р. Держстат України не збирає інформацію про етнічну належність емігрантів), вона надає важливі кількісні показники, що характеризують міграційний потік і є важливими, поряд з міграційною політикою Ізраїлю, для усвідомлення детермінант вибору адаптаційних стратегій мігрантів.

Висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Плющ Валентини Анатоліївни «Динаміка адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі» є завершеною і самостійною науковою працею на актуальну тему, містить обґрунтовані результати, що відзначаються науковою новизною, мають теоретичне та практичне значення, належним чином відображені в публікаціях авторки. Аналіз дисертації дає підстави для висновку про її відповідність вимогам до наукової кваліфікації ступеня доктора філософії, що встановлені Постановою КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 – із змінами.

Відтак її авторка, Плющ Валентина Анатоліївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 054 «Соціологія».

Офіційний опонент

доктор наук з державного управління,

старший науковий співробітник,

заслужений діяч науки і техніки України,

провідний науковий співробітник

Інституту демографії та проблем якості життя НАН України

Олена Малиновська

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
Відгук офіційного опонента О.А.Малиновська.pdf

Документ відправлено: 13:42 29.11.2024

Отримувач документу

Відправник документу

Електронний підпис

13:42 29.11.2024

Ідентифікаційний код: 1942204006

Малиновська Олена Анатоліївна

Власник ключа: Малиновська Олена Анатоліївна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 13:42 29.11.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 382367105294AF970400000003D0130012552803

Тип підпису: кваліфікований